

אריות... / וסוד שלי בלשונם של אנשים שהסרטן דבק במעלים.

בקטע המצוטט בלבד מרוכזות משמעויות מרובות: החזרה הביתה לאחר שנים רבות (יסוד הזמן המעורפל והנצחי), הבית הוא הנהר (הזרימה, הנצחיות, וסכנת השטפון), אמא והאחים שחזרו מן הים (הים הוא סמל חוזר בשירים), סוד הדברים הוא עיינות המשמעות: סוד האנשים בלשון הציפורים, סוד הצדיקים בלשון התוכיים... רק לשון האריות היא לשון האריות (הארי מס' מל, גם בשירים אחרים, כליון). וסוד המשוך רר בלשון הסרטן: איש-איש ומחלתי ולשון המחלה שלו.

תחיית המתים, אבנים, גפרית ומלח, אדמה ומים—לשון המשורר, לשון שלו בעולם שלם על כל פרטיו וזכרונותיו. שירה של אמת וחכמה.

צ.ג.

החשיבה הפראית

ספר זה שלפנינו פתח רשמית, עם הופעתו לראשונה בשנת 1962, את העידן הפילוסופי של הזרם הקרוי "סטרוקטוראליזם"; לאחר החיבור הזה נוצרה האפשרות לנסח עיונית את המכנה המשותף (ובאמצעותו—את השורש) בין עמדות חדשות שפותחו בנפרד בתחומי בלשנות, מתמטיקה, פסיכולוגיה ופיזיולוגיה של מדעים, ולהציבן כהשתמעויות מנקודת-מוצא מיתודית אחת, היא המיתודה הסטרוקטוראליסטית. (ניסוח ממצה ובהיר, אם גם לא קל, של מכנה משותף זה יכול הקורא העברי למצוא בספרו של ז'ן פיאז'ה, "הסטרוקטוראליזם", שיצא לאור לא מכבר בהוצאת "ספריית פועלים").

בעיקרו של דבר, ברמה המכלילה ביותר ובניסוח הגס ביותר, הסטרוקטוראליזם של לוי-שטרוס מציגו כמבנה הצפון ממש בכל יצירי החשיבה האנושית הוא, בעצם, שיבה

אל רעיון פילוסופי ישן: הוא הרעיון כי כל טענה על סדרו של העולם היא ביסודה טענה על סדרו של השכל. פיתוחה של עמדה זו בתורתו של ראש האסכולה הסטרוקטוראליסטית מופנה קודם-כל לחשיפת המפורטת של התבניות בהן החשיבה מארגנת את החומר שלה, חשיפה שלעזרתה בא מכ"ל גדול של עובדות על יצירי-הרוח (ובאשר לוי-שטרוס הוא אנתרופולוג, יצירי-הרוח שהוא מגלה בהם עניין הם תרבויות בלתי-מתורבתות, אם לא למעשה לפחות להלכה, על-פי שמן השגור); את חשיפתן של התבניות הללו מדריכה הקביעה כי החיפוש האנושי אחר משמעות, המתבטא ברצון וביכולת להחיל סדר, מופעל תמיד על-פי צרכים מסיבתיים (משמע, מאטריאליים) ולא על-פי יכולת שכלית, תהיה משמעותה של זו אשר תהי. ההבדל בין חשיבה "פראית" ו"מתורבתת" אינו ניתן, אפוא, לניסוח במונחים של קידמה, או בכל מונח ערפי אחר. ברורה מאליה המשמעות המוסרית-ההומאניסטית של קביעה זו, המאששת כל הישג של ארגון-נתונים בפני עצמו: באמצעות ויתור על הנחת ההתקדמות ההיסטורית מגיע לוי-שטרוס לא רק להנהיג עניינית על טבע הפעילות האנושית בכלל אלא גם לתביעה לסובלנות, לשוויון ולעננה. המאגיה, אפוא, "איננה צורה הססנית ומגומגמת של המדע"; "המאגיה, פחות משהיא נבדלת מן המדע בגלל זלוזל בדטרמיניזם, או בכך שאין היא יודעת מהו, חשיבה זו שונה מן המדע באשר בייקושה שלה לדטרמיניזם כולל וחמור יותר". אין פירושו של דבר שכל יצירי-רוח שקול כנגד חברו בבחינת הישג סתם—אבל לוי-שטרוס טורח הרבה להציגם כשקולים מבחינת היותם גילוי של יכולת מתבנתת: "אם כן, במקום להציג מאגיה ומדע זה לעומת זה, כשני אופני הכרה, שאינם שקולים אהדדי באשר לתוצאות העיוניות והמעשיות (שכן מנקודת מבט זו, אין ספק שהמדע מצליח יותר מן המאגיה, בעוד שהיא משמשת לו כנבט, וכשאף היא עצמה זוכה לפרקים להצלחה), אך כנגד זה שקולים

* קלוד לוי-שטרוס: החשיבה הפראית; עב"רית: אליהו גילדין; ספריית פועלים, תל-אביב, 1973.

הדעת נותנת שכל ראשית תשובה שכזו תצטט קודם-כל את "בקורת התבונה הטהור-רה" מראשיתה ועד תומה, שהרי במצבו הנוכחי דומה שהסטרוקטוראליזם הוא מקרה פרטי של עמדה קאנטיאנית. חלקו האחרון של הספר, מכל מקום, מבקש לטפל בבעיה באמצעות התפלמסות עם אסכולות-חשיבה היסטוריציסטיות, וקודם-כל—עם סארטר. שהרי סטרוקטוראליזם אדוק מתחייב להניח סינכרוניות ולא דיאכרוניות של הסטרוק-טורה החשיבתית, התבנית של מערכת-יחסים בין אברים, כאשר יחסים אלה הם טראנס-פורמאציוניים; איך יוסברו, אפוא, השי-נויים החלים במשך הזמן במערכים חבר-תיים ותרבותיים בהשפעתם של אירועים—כלומר, בהשפעתה של מקריות? הבעיה הניצבת לפני לוי-שטרוס היא אפוא איך לתת הסבר מספק לקיומו של דגם סטאטי. סינכרוני, של כל חשיבה ושל כל יציר-רוח, לצד הודאה בלתי-נמנעת במשותה של ההיסטוריה. מכיון שכך נזקק הוא לדיון מקיף במשמעותה של ההיסטוריה, וביז-תר—בטיב עבודתו של ההיסטוריון; פרקו האחרון של הספר, שתחילתו פולמוס עם סארטר, סופו שהוא נעשה מסה עמוקה ודקת-הבחנה על משמעותה של כל בחינה היסטורית—פרק שיש לו עמידה גם בפני עצמו, בלי קשר לתיוזה הסטרוקטוראליסטית ולחומר העובדות האֵתנולוגי הסומך אותה בכל הספר כולו.

ל.ר.

יעקב שטיינברג

אין ספק כי המונוגרפיה על יעקב שטיינברג שכתב ישראל כהן היא תרומה רבת-ערך למחקר הספרות העברית; בראש-וראשונה משום חסרונן הבולט והמורגש של מונו-גרפיות מעין אלה במחקר ספרותנו, ולא פחות מכך, ואולי אף יותר, מפני שיעקב שטיינברג אחד היוצרים הפוריים והרב-גוניים ביותר בספרות העברית החדשה, אף

בטיב הפעולות השכליות המונחות ביסוד שניהם, ויותר משהם נבדלים בטבעם, הרי הם שונים זה מזה באשר לטיפוסי התופעות שעליהם הם מוסבים" (ע' 26).

קביעתו של לוי-שטרוס בדבר התבנית המור-נחת ביסוד כל חשיבה מרחיקת-לכת יותר ממחקרי הסטרוקטורה של חוקרים אחרים, איש בתחמו (כגון נועם חומסקי הבלשן, או פיאז'ה במחקריו המוקדמים), באשר הוא מגדיר את עצמו כאנתרופולוג, משמע כאדם שתחמו הוא כל תרבות וכל יציר-רוח, ועל כן אינו יכול שלא לעסוק במחקר משווה, רחב-ממדים. כדי לבצע מחקר כזה יש צורך באופטימיות—ובהנחה ראשונה ומקדימה בדבר הטעם של עצם ההשוואה; מובן מאליו, מי שהשקפתו על החשיבה ועל כל פעילות-רוח היא סטרוקטוראלית, יניח מ-ראש את האפשרות והטעם של ההשוואה. לוי-שטרוס מבהיר זאת היטב בספרו "אנ-תרופולוגיה סטרוקטוראלית" שם הוא כותב: "ואולם אנו סבורים שהפעילות הבלתי-מודעת של הרוח עיקרה בכפיית צורות על תכנים, וצורות אלו זהות ביסודן לגבי כל אדם, בן ימי-קדם ובן ימינו, פרימיטיבי או מתורבת, כפי שמראה במובהק מחקר הטיפ-קוד הסימבולי כפי שהוא בא לידי ביטוי בשפה. לפיכך נחוץ ומספיק להגיע אל הס-טרוקטורה הבלתי-מודעת שביסודו של כל מוסד וכל מנהג כדי להשיג עקרון של הסבר שהוא תקף לגבי מוסדות ומנהגים אחרים—בתנאי, כמובן, שהניתוח מרחיק לכת פראוי" (הדגשה שלי).

אל שאלת תקפה של סטרוקטורת-החשיבה הנחשפת בדיעבד בתוך תבניתו של יציר-רוח חוזר ומגיע כל ספר-פילוסופיה, בין שכותבו ידע את לוי-שטרוס ובין שלא ידעו. הרי זה פרצופה האחר של השאלה אם המדען המגלה סדר בטבע חושף עובדה על הטבע או על האדם; ומבחינה זו אין חילוק בדבר אם הסדר המוחל הוא ממין המיון על-פי דמיון חושי (שהוא טיב ההקבצה המאפיינת חשיבה פראית) או שהוא מיון אחר. ספרו של לוי-שטרוס אינו מציב תשובה לשאלה והוא משאירה פתוחה בלי להודות בזה;

* ישראל כהן: יעקב שטיינברג/האיש ויציר-רתו; דביר, 1972; 471 עמ'.